Ч. 28. (В. 122.)

12 (24) Липня 1896.

Річник XXI. (нової серії VIII.)

Виходить у Львові кожної пятниці.

Редакция, адмінїстрация і експедиция ул. академична ч. 8.

ПРАВДА

Цїна за місячник в Австриї на рік злр. 4·— ½ року „ 2·— ¼ „ „ 1·— за границею на рік (8 руб.) ½ року (4 руб.)

ВІСТНИК ПОЛЇТИКИ, НАУКИ І ПИСЬМЕНСТВА.

Складаймо на науковий фонд товариства імени Шевченка!

Зміна системи.

(Дальше).

Задля баламутства внесеного до руско̂ї справи москвофілами, як і задля полїтичної блуканини п. Романчука по манівцях консолїдациї, закаламучено нашу справу, що й так не була ще зовсїм ясна і зрозуміла правительству й Полякам, а неприхильним користному її полагодженю чинникам послужило се лише вигідним приводом, поступати з Русинами в багатьох випадках давною дорогою, до якої від десятків лїт навикли деякі орґани.

Отже коли п. Романчук жалкує, що система супроти Русинів не змінила ся, то нехай велику частину вини за се прийме на себе і свою полїтичну блуканину. Він жеж сам ще в 1892 р. признавав, що правительство почало змінювати неприхильну супроти Русинів систему, коли ще ледво деякі познаки сеї зміни стали проявляти ся.

„Се був початок нової полїтики супроти Русинів, писав в сїчнї 1892 р. віденьский кореспондент „Дѣла“ (очевидно сам п. Романчук), завдаток нам даний, а ми не перестанемо добивати ся всїх тих прав, які конституция австрийска признала всїм народам держави. Осягненє тих прав і відповідного нашому народному достоїнству становища в державі — буде залежати найбільш від розважного, консеквентного

*) див. Правда 1896, ч. 27.

і діяльного поступованя цілої рускої суспільности, а передовсім руских послів“.

Нехай жеж п. Романчук з рукою на серці скаже, чи справді поступованє руских послів а іменно его і п. Телішевского було розважне і консеквентне? (Нагадуємо тут також добре відому брошуру п. Телішевского видану п. Павликом з кінцем 1891 р. „Розмова п. Т-го з Турчаньским Русином“). Нехай і „Дѣло“, що хоче бути речником рускої суспільности, відповість, чи воно поступало розважно і консеквентно? Нехай сама редакция завдасть собі стільки труду і перегляне всякі статї в „Дѣлѣ“ від „нової ери“ аж доси, а сама певно своїм очам не повірить, що безнастанно робила такі заячі скоки. А коли редакция переведе сама над собою огляд своєї роботи політичної, то нехай також ударить ся в груди і з смиренним та сокрушеним серцем прийме велику частину вини за малі успіхи або й невдачі в рускій народній політиці за остатнє шестилїттє. І п. Романчук і „Дѣло“ та его навіть найгорячійші прихильники бачать добре, що своїм поступованєм загнали ся в безвихідні сутичі, що треба иншою дорогою іти. Однак засліпленє не позваляє їм провидіти, паморока, що закрила їм очи, не дає їм побачити прямого шляху, з якого збили ся, та й пиха, в яку вони збили ся, заманюючи самих себе, що нібито весь нарід руский стоїть за ними і їх політикою — не позваляє їм признати ся до сеї блуканини. Се річ певно прикра, але конечна, коли розходить ся о добро рускої справи, о дальший, успішнїйший розвиток руского народу в Австриї. Признанє вини се половина поправи. А признати ся повинні і п. Романчук і „Дѣло“, що збратавши ся з москвофілами, запропастили нашу добру справу.

Були вправдї lucida intervalla і у п. Романчука і в редакциї „Дѣла“, коли вони признавали, що москвофіли се вороги рускої справи, що вони спиняють розвиток руского народу. Так н. пр. на зборах „Народної Ради“ у Львові 3 мая 1894 р. п. Романчук яко голова тогож товариства виразно признав, що „частина старорускої партиї ділає деструктивно і заняла неможливе становище, спиняючи розвиток справи рускої“, що „в загальних руских інституциях (се вже специяльний термін п. Романчука для означеня Гал. рус. Матиці, Ставропигійского Інститута і Народного Дому) істнує давне ворогованє. Се своєю дорогою не спиняло п. Романчука робити „довірочні“ збори з Марковом et comp. у Львові, а з Щавиньским et cons. у Відни, бо така взагалі баламутна і неконсеквентна вся політика его. Алеж було доволї часу, по всіх заходах консолідацийних з москвофілами впевнити ся, що хоч вони нібито пригорнули до свого серця блудного і розкаяного п. Романчука і прихильників тої політики пп. Нагірного, Белея, Олесницкого, Городецкого, Струсевича і т. ин., а всеж таки ні одного з тих

москвофіли не приняли і не приймуть до „загальних руских інституций“, в котрих кількох Русинів-народовців принятих за давнійших часів засуджені на майоризацию і вимертє, бо там не дістане ся ніякий найбільш опозицийний народовець, найгорячійший прихильник Маркова і Щавиньского. Всї ті панове опозицийно-консолїдацийні могли впевнити ся наглядно і виразно, що москвофіли під командою шефа ґенерального штабу Б. А. Дїдицкого і єго загонистих ад'ютантів уважають наших опозицийників тараном до розбиваня Русинів-народовців, що вважають їх „холопами“ своїми, а не допускають їх нїде до своїх „загальних руских інституций“, бо вони ще за мало скацапіли, ще не зовсїм „благонадежні“, отже й не достойні засідати з ними в сих твердинях москвофільства.

Наспіла отже крайна пора визволити ся з сего москвофільского ярма, скинути полуди з очий і глянути на нашу справу своїми очима, а не скрізь окуляри Маркова і „Ґалїчанїна“, а се не тільки тому, що нас правительство перед такою спілкою остерігало в 1890 р. і від того зробило залежною свою поміч для розвитку рускої народности в Австриї. Ми повинні рішучо виречи ся всякої спілки і всяких компромісів і „сдєлок“ з москвофілами **засаднич**о, бо ми бачимо на кождім кроці нашої народної роботи, що москвофіли завзяті вороги розвитку руского народу (от хочби найновійша подія в Чернихівцях, де о. Курдидик з ненависти до рускої народної мови і фонетичної правописи допоміг завести польский язик урядовий в рускій школї — про що поговоримо ще окремо). Ми повинні виречи ся всякої спілки з москвофілами, бо вони вносять деморалїзацию і гниль в руску суспільність, учать її маловажити руску мову, рускі школи, руске урядованє, бо волять, щоб все було польске, як має бути руске народне. Ми повинні виречи ся рішучо сеї спілки, бо москвофіли спиняють всяку нашу орґанїчну роботу і всюди як рак точать наш орґанізм. Пок. Даміян Гладилович сказав по проголошеню декляраций п. Романчука в соймі 1890 р. сї вельми важкі слова: „Колиб ми тепер нїчого більше сим способом не осягнули, лише се, що зірвали з кацапами, то се вже величезний успіх, бо тепер будемо самі на себе працювати“.

Одначе досьвід недовгим протягом часу показав, що п. Романчук і занадто звязаний давними відносинами з кацапами і не доріс до такої ролї трудної. Він не вспів взнести ся на ширше становище і обняти ширшим овидом руску справу а глядів на неї по рутеньски. Wir brauchen nichts zu thun, die Regierung wird selbst für uns sorgen. Що він так розумів полїтику названої „Дѣломъ“ „нової ери“ — стверджує найкрасше недавна статя в „Дѣлѣ“, з котрої ми дещо дословно навели в ч. 26, що нібито чудотворним ліком для рускої справи єсть „зміна системи“ (а се має зробити правительство розпоряджениями) „а решта

скорше чи пізнійше сама прийде". Так поучував п. Романчук руску суспільність кілька літ і піддержував її в бездільности, а коли правительство того або сего не зробило, тоді невдоволенє і опозиция!

Ми тимчасом инакше зрозуміли акцию 1890 р. Ми вважали, що Русини-народовці повинні стануги до роботи народної на яснім становищі і визволити ся від усяких елементів, що нашу справу затемнюють або розвиток рускої народности спиняють. Ми доневнили ся, що чиста справа вимагає і рук чистих, а до роботи народної не можна ставати з такими Купчанками, Марковами і т. п., що накладають руки на рідну матір Україну-Русь, щоби віддати її катам на погибель. Ми з свого боку вказували на потребу очищеня рускої суспільности з елементів, що вносять в ню лише заколот, накликають всяке лихо і спиняють всяку позитивну і реальну роботу для просьвіти і економічно-культурного подвигненя руского народу (нагадаємо аґітациї москвофільскі проти Народної Торговлї, Просьвіти, Днїстра і т. д.). Колиж п. Романчук проголосив в соймі 1890 р. іменем народовців відому заяву, ми вважали се рішучим розривом Русинів-народовців з москвофілами і задля того з свого боку в грудневому випуску 1890 р. в статті „Почини нової доби" повитали щиро і горячо сей зворот керманичів нашої партиї з дороги політичної блуканини до політики основаної на виразних принципах — одначе ми вказали заразом, що потреба тепер пильної і невсипучої праці Русинів, щоб тою дорогою довести руский нарід до кращої долї.

„Се проясненє нашої справи, писали ми тоді, вважаємо почином нової доби в національно-політичнім житю Русинів („Дѣло" зразу з шумом проклямувало „нову еру") хоча зовсім не манимо ся надією, щоби без труду і праці посипались для Русинів всїлякі здобутки. Не знеохочуймо ся хоч би навіть неудачами хвилевими, не теряймо духа, коли може навіть і серед нас проявлять ся деякі сумнїви, бо ідея правди вимагає великого труду, мусить собі промостити тернисту дорогу щирою, невсипучою працею. Від доброї орґанїзациї, від щирої і невсипучої праці, від виявленя сили Русинів, від поступованя простою дорогою проголошеної проґрами залежний буде і дальший успіх розпочатого діла. Не забуваймо нїколи, що в наших головно руках спочиває доля і будуччина руского народу".

Поклик сей до праці орґанїчної підняли ми именно задля того, позаяк добре тямили рутеньскі навички рускої суспільности (wir brauchen nichts zu thun, die Regierung wird schon selbst für uns sorgen). Ми вказували і тоді й опісля, що Русини-народовці повинні, ставши раз принципіяльно на тїй дорозї окремо від москвофільских і ради-

кальних елементів, поступати нею без огляду на прихильність або неприхильність правительства, прихильність або неприхильність Поляків, орґанїзувати ся і скріпляти ся поміж собою, почати позитивну працю серед народу на основі проголошених принципів, а від правительства і більшости соймової польскої вимагати потрібних для розвитку Русинів уступок на полї адмінїстрациї, судівництва, шкільництва і т. д.

Так зрозуміли акцию з 1890 р. і деякі народовцї, хоч на жаль таких було вельми обмаль. Так н. пр. ще на зборах „Народної Ради“ у Львові в грудні 1893 р. коли то вже п. Романчук порозумів ся з Б. А. Дідицким і почав ставити мости до відвороту в сторону кацапского табору, Др. К. Левицкий вказував на те в своїм рефератї, що ми, не оглядаючись на полїтику прихильну або неприхильну правительства до Русинів, повинні вести роботу орґанїчну з долини — бо і полїтичні здобутки не принесуть нам хісна, скоро не зуміємо користуватись полїтичними правами, що не треба знеохочуватись навіть неудачами, а з вірою в будуччину йти сьміло вперед.

Одначе сї слова перегомонїли без успіху. „Народна Рада“ не вчинила нїчого задля „орґанїчної роботи з долини“, скликувано лише тут і там віча, на котрих москвофіли й радикали силкувались похоронити „нову еру“; на ухвалах шумних резолюций кінчилась звичайно вся робота, з котрої народови не тільки не прибуло анї крихти полекші, але збільшено тим чимало баламутство серед рускої суспільности. Проява ся тим сумнїйша, що й деякі народовцї, забажавши „популярности“, пішли на руку москвофільско-радикальним демонстрантам і лишивши на боцї „лїтературні ріжницї і нацiональні погляди“, вкупі з ними напоювали нарід песимізмом і десперациєю, замість взяти ся хоч би до дрібної, але позитивної роботи для єго економічного й культурного подвигненя.

(Конець буде).

Віче католицке у Львові.

(Конець.)

В розправі над сим рефератом забрав голос п. Вахнянин і зазначив, що виданя тов. „Просьвіта“ не суперечать основам католицкої церкви, хоч деколи, як референт указував, бували у виданях сих похибки й неясність. Бесїдник домагав ся, щоби духовеньство ширійше займало ся просьвітою народною, бо як раз засновуючи читальнї по краю знаходив бесїдник нераз неохоту до таких змагань поміж сьвященниками. П. Барвіньский виказав передовсім, що справозданє референта не зовсім докладне, бо нема в нїм згадки про деякі часописи (Добрі

Ради, Зоря, Правда, Душпастир) про які повинен був референт згадати, коли говорить про „Галичанина", Бесѣду і т. п. Дальше виказував бесідник, що критика референта строга однак не безсторонна, бо коли до видань народовцїв іменно „Просьвіти" відніс ся референт з поважними докорами, то для видань о. Джулиньского немав слів похвали. А вжеж в тих виданях послугує ся редакция язиковою мішаниною, що має після задушевних змагань наших москвофілів творити місток до омосковщеня нашої гарної мови а в „Посланнику" навіть захвалював „Общество Качковского". П. Барвіньский вимагав, щоби вже раз станути на яснім і виразнім становищі, а тимчасом багато деканів і сьвященників підпирають сї змаганя, не тілько суть членами сего „Общества", але розповсюжують єго виданя а навіть таке видане як „Илюстрована Исторія Дуды" видане заходами „Общества" хоч не з єго фірмою. В проповідях, катехизациї, урядованю деякі сьвященики послугують ся „язичієм", а деякі катехити заборонюють уживати молитвословів виданих народною мовою і апробованих Є. Е. Кардиналом. Тілько народною, живою мовою можна до серця трафити і тому п. Барвіньский поставив резолюцию, щоби власти духовні поручили духовеньству уживати в проповідях, катехизациї, в урядованю і виданях лише чистої народної мови (о правописи, як подавало „Дѣло" за „Ґалїчанїном" і польскими часописями п. Барвіньский не говорив нї слова). Дальше вимагав п. Барвіньский, щоби духовеньство ревно займало ся читальнями і дбало про се, щоби в читальнї находили ся лише хосенні книжки і часописи.

Виводи п. Барвіньского підпер також п. Вахнянин і Др. Студиньский вказуючи на те, що під покривкою „язичія" скривають ся часто змаганя не східні не тілько з рускою народностю, але й з основами руско-католицкої церкви і тому треба такі змаганя поборювати. Тимчасом референт і Василянин о. Ортиньский старали ся виказати, що справа язикова не належить до властий церковних.

Відповідаючи на се, обставав п. Барвіньский при своїм домаганю що до чистоти мови і згадав, що вже пок. владики Яхимович і Литвинович видавали до духовеньства і катехитів посланія, взиваючи їх, послугувати ся чистою рускою мовою, а Є. Е. Кардинал завів мову народну і в молитвенниках і дбає про її чистоту в урядованю. Жаль що за тим прикладом не йдуть инші. На останку вказав п. Барвіньский, що засада divide не лицює з основами католицкої етики і тут треба те, що дасть ся поправити, піддержати, а нема потреби засновувати нової часописи і закладати нового товариства просьвітного. Однак секция ухвалила таки заснованє нової часописи, і приняла резолюцию п. Барвіньского щоби не творити нового товариства просьвітного, нових читалень католицких і що до чистої мови рускої.

Очивидно се не припало до вподоби деяким Давидякам, котрі поспішили представити Є. Е. Кардиналови річ так, начеб то пп. Барвіньский, Вахнянин і Др. Студиньский виступили з напастями на духовеньство і владик і т. д. Такі сплетнї відбили ся відтак і в „Ґалїчанїнї", а за ним і в „Дѣлѣ", котре наплело за „Ґалїчанїном" (бо на засіданю секциї прасової не було справоздавця „Дѣла"), нібито п. Барвіньский і Вахнянин витягали „бруди перед Поляками", коли в дійсности вони

виступали в обороні „Просьвіти“ а вимагали лише викоріненя всякого фарисейства.

Нічого отже дивного, що і в загальнім справозданю про віче „Дѣло“ і „Ґалічанін“ заняли однакове становище; становище се було зовсім неприхильне, виводи „Дѣла“ — се відгомін лайки „Ґалічаніна“, хіба тільки, що в рускій мові. „Дѣло“, як ми вже висше виказали, не жахало ся зовсім в фалшивім сьвітлї представити факти; воно зробило закид комітетови, що Є. Е. кардинала не повитало в належний єму спосіб. Ми знаємо з певного жерела, що Єго Еміненция виразно жадав, щоби не витано єго з всіми єму належними почестями; однак голова комітету проф. Пілят, радник двору Цьвіклїньский дожидали Еміненциї при входї, випровадили на естраду, а публика повстала з місць. Тож сї „высказы обуреня“, про які згадує репортер „Дѣла“ могли зродитись лише в єго буйній фантазиї.*)

Так само намагає ся репортер в насьмішливім сьвітлї представити участників віча „свѣтскихъ Русинôвъ Львôвскихъ було лишь кôлькохъ: послы Барвѣньскій и Вахнянинъ та деякî докторизованî и недокторизованî кандидаты на професорôвъ“. Колиб хотів був репортер бути трохи сумлїннійший, то був би так само як перекрутив перебіг дискусиї над резолюциями о. Волосяньского, дочислив ся більше участників.

Взагалї признати треба, що віче відбуло ся дуже спокійно і поважно, бесїдники промавляли умірковано і тактовно, а Русини могли з єго перебігу винести одну науку. Оден з участників віча висказав під єго сьвіжим вражінєм: я виніс з віча пригнобляюче вражінє: пересьвідченє, як ми Русини низько ще стоїмо що до інтелїґенциї знаня, образованя. Коли на порядку дневнім стояла справа, здавалось, навіть малозначна, і втодї навіть вивязувала ся розправа така оживлена, горяча, всестороння, а даюча як найкраще сьвідоцтво знаня, образованя тих, що її вели. А наші Русини — по більшій части або мовчали, або коли неоден відозвав ся, я прямо мусів соромити ся за него. Нам треба учитись — учитись і ще раз учитись...“

Оті слова сего участника трафляють як раз глибоко в саму суть річи. Ми за мало ваги кладемо на науку, на образованє — у нас важнїйша баламутна полїтична часопись видавана недокінченими студентами, ніж наукові видавництва, ми легковажимо людий науки, яких чужі шанують і поважають, ми кепкуємо з „докторизованыхъ и недокторизованыхъ“ хоч вони працюють науково поважно, і душу свою вкладають в свої працї — у нас більше пошани має неук-новинкар, демаґоґ і сьпівак... Оттому ми і позаду, оттому і соромити ся мусимо, коли зійдемо ся де небудь з людьми осьвіченими, оттому і нехтують нами... Менше лайки, більше позитивної роботи!

---

*) „Дѣло“ з нагоди віча піби то обурює ся за непошанованє Є. Е. Кардинала Поляками; а нехай воно собі нагадає, як передруковало з „Kurjera“ і „Ґалїчаніна“ обидливі замітки для нашого Достойника! Сеж просте фарисейство.

Огляд полїтичний.

Австрийско-угорска монархія. Переговори угорских мінїстрів з австрийскими що до угоди покінчили ся і після наспівших вістий осягнено користні добутки. Іменно полагоджено справу цлово-торговельного союза, тарифи желїзничі, постанови ветеринарскі, поступоване з асекурациями угорскими в Австриї, жалоби Австриї що до полекший для угорских плодів промислових і деякі инші справи, які відносять ся до австро-угорскої угоди так що вже в осени моглаб бути угода предложена парляментам до законодатного переведеня. Остає лише найважнїйша і найтруднїйша справа квоти, що належить до т. зв. квотової депутациї. Тут іменно буде розходити ся о справедливійший розклад квот на спільні видатки.

Заграниця. Іменоване нового мінїстерства в Італії поправить імовірно відносини до Франциї, позаяк Вісконтї-Веноста і Люцатї мають багато прихильників в Парижі.

„Новое Время“ виступило недавно в оборонї іновірців в Росиї, доказуючи, що они стали могутними не заходами самих Москалїв, але що й Нїмцї, Поляки та инші до сего допомагали. Ми з свого боку похваляємо се, що „Новое Время“ заступає ся за іновірців, але так само треба тямити і про всякі народности великого царства і їх свобідний розвиток культурний і національний. Хибаж Україна мало причинила ся до могутности Росиї?!

Відносини між Сербією і Австриєю поправляють ся, позаяк король сербский приїде на відкрите плавби в желїзній брамі завдяки заходам віденьского посла Сіміча, котрий імовірно стане на чолї нового мінїстерства замість Новаковича.

На Кретї відносини знов погіршили ся. Коли християньскі заступники прибули до Канеї на народне зібране, почав ся новий пролив крови на заходї і в серединї острова з обоспільним завзятєм і жорстокостю. Ґенерал-ґубернатор виступає лагідно і розважно, а тимчасом військовий комендант дає волю війску турецкому. Задля того европейскі посли домагають ся усуненя команданта Абдуля-паші. Посли европейскі заявили, що підпирати муть лише справедливі і не далекосяглі домаганя Критийців а в такім случаю дають і поруку за точне виконане уступок Порти.

В Африцї розширає ся повстане Кафрів щораз більше і заняло вже край Бештуанів. Сподївають ся тепер там рішучої стички. Британьске війско вельми нечисленне, а потребаб найменш 5000 кінноти, щоби повстане рішучо приборкати. Адмінїстрация країни Матабелї хоче проголосити амнестию для всїх, що здадуть ся до 10 серпня. Однак годї сподївати ся, щоби се що помогло, бо се вказує лише на слабосильність правительства.

ЗМІСТ: І. Зміна системи (конець буде). — ІІ. Віче католицке у Львові (конець). — ІІІ. Огляд полїтичний — IV. Мазепа. — V. Калевала

Видає і за редакцию одвічає: **Антін Березиньский**.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского.